

Ubezpieczenie jako metoda zarządzania ryzykiem w opinii eksportujących mikroprzedsiębiorstw

Hanna Soroka-Potrzebna*

Streszczenie: *Cel* – Prezentacja opinii mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność eksportową na temat wykorzystania ubezpieczeń jako metody zarządzania ryzykiem.

Metodologia badania – Analiza literatury przedmiotu, danych wtórnych (dane Głównego Urzędu Statystycznego, Państwowej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości i Banku Pekao) oraz badanie empiryczne przeprowadzone metodą CAWI wśród mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność eksportową.

Wynik – Informacja dotycząca wykorzystaniu ubezpieczeń w zarządzaniu ryzykiem przez mikroprzedsiębiorstwa prowadzące działalność eksportową, a także informacja o zaletach tejże metody zarządzania ryzykiem.

Oryginalność/wartość – Artykuł ukazuje ubezpieczenia jako formę zabezpieczenia działalności mikroprzedsiębiorstw przed ryzykiem, oczami podmiotów prowadzących działalność eksportową. Badania pozwalają odpowiedzieć na pytanie, jaki procent eksportujących przedsiębiorstw korzysta z tej metody zarządzania ryzykiem, a także dlaczego, zdaniem mikroprzedsiębiorców, jest to skuteczna i dobra metoda.

Słowa kluczowe: ryzyko, ubezpieczenia, mikroprzedsiębiorstwo

Wprowadzenie

Mikroprzedsiębiorstwa stanowią aż 95,2% wszystkich przedsiębiorstw działających na rynku (Raport 2013: 45). Przeważają one w całkowitej liczbie wszystkich podmiotów, ale rzadko rozpoczynają działalność eksportową. Spośród wszystkich mikroprzedsiębiorstw, sprzedaż poza granicę kraju prowadzi zaledwie 2,6%, a więc co czterdzieste przedsiębiorstwo (49,6 tys. w 2012 r.) (Raport 2013: 76–77).

Działalność mikroprzedsiębiorstw, podobnie jak działalność każdego przedsiębiorstwa funkcjonującego na rynku, narażona jest na różne rodzaje ryzyka. Jednak działalność mikroprzedsiębiorstw eksportujących swoje towary i/lub usługi narażona jest na ryzyko w zdecydowanie większej mierze. Wielokrotnie właśnie owo wzmożone ryzyko staje się główną barierą przed rozpoczęciem działalności eksportowej. Dlatego też, niezależnie od rodzaju oraz rozmiaru ryzyka, na jakie narażone jest przedsiębiorstwo, istotne jest, aby przedsiębiorca zarządzał owym ryzykiem, a więc identyfikował je, kontrolował i wykorzystywał do tego dostępne mu metody i instrumenty.

* mgr Hanna Soroka-Potrzebna, Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług Uniwersytetu Szczecińskiego, ul. Cukrowa 8, 71-004 Szczecin, e-mail: hanna.soroka@wzieu.pl.

Z uwagi na rozmiar, mikroprzedsiębiorstwa są bardzo charakterystycznymi podmiotami. Niejednokrotnie właściciel pełni funkcję wszystkich specjalistów oraz analityków, włączając w to specjalistę od zarządzania ryzykiem. Mały zakres prowadzonej działalności oraz niewielkie zasoby finansowe uniemożliwiają posiadanie rozbudowanej kadry czy zlecanie działań specjalistom. Dlatego też mikroprzedsiębiorcy potrzebują metod sprawdzonych, bezpiecznych i prostych w swej konstrukcji.

Wśród wielu dostępnych na rynku metod zarządzania ryzykiem, jedną z najprostszych w zastosowaniu jest ubezpieczenie prowadzonej działalności. Oferty zakładów ubezpieczeń są obecnie bardzo zróżnicowane i dają przedsiębiorcom możliwość wykupienia polisy w takim zakresie, w jakim jest to potrzebne w ich działalności. Niniejszy artykuł pozwoli odpowiedzieć na pytanie, czy mikroprzedsiębiorcy dostrzegają zalety ubezpieczeń i wykorzystują je jako metodę zarządzania ryzykiem w prowadzonej działalności. A jeśli tak, to jaki jest powód wykorzystania właśnie ubezpieczeń, a nie innych metod dostępnych na rynku?

1. Ryzyko w działalności mikroprzedsiębiorstw

W literaturze funkcjonuje wiele różnych definicji ryzyka. T.T. Kaczmarek oraz M. Zarzycki definiują je jako „możliwość niepowodzenia, a w szczególności możliwość wystąpienia zdarzeń niezależnych od działającego podmiotu, których nie może on dokładnie przewidzieć i którym nie może w pełni zapobiec, a które – przez zmniejszenie wyników użytecznych i/lub przez zwiększenie nakładów – odbierają działaniu zupełnie lub częściowo cechę skuteczności i ekonomicznej opłacalności” (Kaczmarek, Zarzycki 2005: 171). T.H. Bednarczyk pisze zaś, że ryzyko to „niebezpieczeństwo zaistnienia niekorzystnych zjawisk społeczno-ekonomicznych” (Bednarczyk 2000: 48).

W literaturze spotkać można różne podziały ryzyka. Jeden z nich zaprezentowano w tabeli 1, w której wyróżniono się dwa jego główne rodzaje: ryzyko występujące w sferze produkcji oraz w sferze obrotu.

W zależności od rodzaju prowadzonej działalności, a także od kierunku eksportu, mikroprzedsiębiorcy narażeni są na odmienne rodzaje ryzyka. Bank Pekao przeprowadził badania wśród mikro i małych przedsiębiorstw dotyczące działalności eksportowej. Podczas badania przedsiębiorcy wskazali pięć rodzajów ryzyka, na które szczególnie narażona jest ich działalność eksportowa, stając się dla nich jednocześnie barierą w jej prowadzeniu (tab. 2).

Z badań wynika, że najczęściej, bo aż 57% badanych przedsiębiorców, wskazało na ryzyko kursowe. Niewiele ponad 1/3 mikro- i małych przedsiębiorców wymieniło również ryzyko wykorzystania kontraktów zagranicznych przez konkurencję w Polsce oraz wykorzystania pomysłu lub rozwiązań firmy przez konkurencję za granicą. Co czwarty przedsiębiorca wskazał ponadto ryzyko występujące w rozliczeniach oraz ryzyko polityczne.

Tabela 1

Podział ryzyka w handlu zagranicznym

Rodzaj ryzyka	Opis ryzyka	
Ryzyko występujące w sferze produkcji	Ryzyko nowatorskie	Koszty prac naukowo-badawczych, dokumentacji konstrukcyjnych, badań rynku i inne związane z rozwijaniem swojej działalności nie przyniosą zamierzonych efektów z uwagi na atrakcyjniejszą ofertę konkurencji.
	Ryzyko eksploatacyjne	Odpowiedzialność producenta za sprzedany towar w okresie obowiązywania gwarancji, łącznie z odpowiedzialnością za wady ukryte.
	Ryzyko produkcji na skład	Przygotowanie przez eksportera towarów, na które nie ma jeszcze zamówienia, ale które wydają się niezbędne dla właściwego funkcjonowania przedsiębiorstwa. Ryzyko, że zamówienie z zagranicy nie przyjdzie, a wówczas przedsiębiorstwo ponosi koszty przechowywania, konserwacji oraz ubezpieczenia towarów, a także istnieje możliwość ich zepsucia lub uszkodzenia.
	Ryzyko niewykonania dostaw kooperacyjnych	Ryzyko niedotrzymania umowy przez podwykonawcę, a tym samym uniemożliwienie zrealizowania kontraktu głównego przedsiębiorstwa.
Ryzyko występujące w sferze obrotu	Ryzyko towarowe	Ryzyko fizycznej utraty bądź uszkodzenia towaru, a także zmiany w jego ilości, jakości i/lub kondycji handlowej. Straty mogą powstać podczas magazynowania towarów lub w trakcie ich transportu.
	Ryzyko handlowe	Związane z zawartym kontraktem oraz sytuacją na rynku. Wyróżnia się tu ryzyko: <ul style="list-style-type: none"> – niemożności znalezienia nabywców na oferowane towary i usługi (ryzyko zbytu); – niemożność wejścia na rynek lub utrzymania się na nim w wyniku zastosowania przez konkurencję środków takich jak na przykład: przechwytywanie specjalnych licencji, wykorzystywanie przepisów sanitarnych, żądanie od eksportera składania ofert wiążących i prolongowanie opcji (ryzyko blokowania rynku); – związane z rozbieżnością w czasie podpisania kontraktu i jego wykonania (ryzyko fluktuacji cen); – zmiany kursu waluty w okresie między podpisaniem kontraktu a dokonaniem zapłaty; dla eksportera obniżenie kursu waluty oznacza straty, a jego wzrost – zysk, a w przypadku importera sytuacja wygląda dokładnie na odwrót (ryzyko kursowo-walutowe); – niedotrzymania postanowień kontraktu w wyniku złej woli partnera lub siły wyższej (ryzyko transakcyjne).
	Ryzyko polityczne	Związane z sytuacją polityczną kraju partnera lub decyzjami władz administracyjnych, w tym: <ul style="list-style-type: none"> – wojny, rewolucje, zamieszki i inne działania, w wyniku których przerwane zostają stosunki między partnerami; – akty wydane przez władze; – zmiana wartości waluty; – zakaz wywozu i przywozu oraz środki licencyjno-kontyngentowe, powodujące straty produkcyjne i handlowe dla obydwu kontrahentów; – odmowa zapłaty przez nabywcę, jeśli jest on instytucją państwową.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Dudziński, Knap (1999): 210–214.

Tabela 2

Rodzaje ryzyka wymieniane jako bariera w eksporcie przez mikro- i małe przedsiębiorstwa

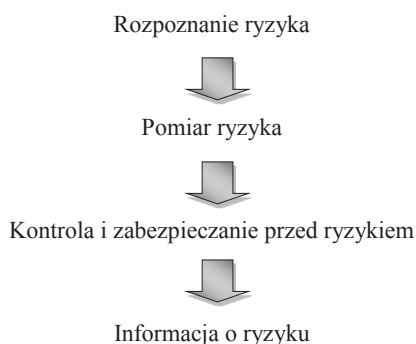
Rodzaj ryzyka	Odsetek wskazań
Ryzyko kursowe	57
Ryzyko wykorzystania kontaktów zagranicznych przez konkurencję w Polsce	38
Ryzyko wykorzystania pomysłu lub rozwiązania firmy przez konkurencję za granicą	33
Ryzyko w rozliczeniach	24
Ryzyko polityczne za granicą	24

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raport (2014): 104.

Przytoczone badania potwierdzają, że mikroprzedsiębiorstwa prowadzące działalność eksportową narażone są na różne rodzaje ryzyka, które są dla nich znaczącą barierą. Ważne jest więc, aby ich właściciele byli świadomi istniejących zagrożeń i we właściwy sposób zarządzali ryzykiem.

2. Ubezpieczenia jako metoda zarządzania ryzykiem

Zarządzanie ryzykiem wykorzystywane jest przez przedsiębiorstwa w celu poprawy wyników finansowych, a także uniknięcia strat. Jest to proces, w którym specjalnie wyznaczona osoba bada i analizuje prawdopodobieństwo wystąpienia straty, a ponadto tworzy system w celu rozpoznawania ryzyka i skutecznego minimalizowania go. Etapy zarządzania ryzykiem można przedstawić następująco:

Rysunek 1. Etapy zarządzania ryzykiem

Źródło: Tarczyński, Mojsiewicz (2001): 35–37.

Pierwszym etapem zarządzania ryzykiem jest jego identyfikacja, a więc ustalenie rodzajów ryzyka, przyczyn jego występowania oraz podmiotów, których ono dotyczy. Następnie przeprowadzany jest pomiar ryzyka w celu określenia jego zagrożenia dla przedsiębiorstwa.

Kolejnym etapem jest określenie różnych wariantów zabezpieczenia działalności przed ryzykiem, aby je monitorować i kontrolować, a w konsekwencji sformułować wnioski.

W literaturze występują różne podziały form zabezpieczenia przed ryzykiem. R. Thoys wyróżnia trzy grupy metod i instrumentów służących do tego celu (Thoys 2010: 289–290):

- unikanie ryzyka – prowadzenie działalności gospodarczej w sposób ograniczający do minimum lub całkowicie eliminujący możliwość wystąpienia ryzyka,
- redukcja ryzyka – podejmowanie przez przedsiębiorstwo działań, które zmniejszą prawdopodobieństwo zaistnienia określonego ryzyka,
- transfer ryzyka – przeniesienie ryzyka na inny podmiot, który jest gotów to ryzyko ponieść w zamian za opłatę; przedsiębiorstwo może w tym celu zastosować między innymi taką metodę zarządzania ryzykiem, jak ubezpieczenie.

Ubezpieczenie jest urządzeniem ekonomicznym, które pozwala podmiotowi gospodarczemu na zamianę niepewnej dotkliwej straty finansowej na stosunkowo niewielki pewny koszt, jakim jest składka ubezpieczeniowa. Istotne jest przy tym, aby krąg podmiotów gospodarczych, co do których istnieje obawa zaistnienia niekorzystnych zdarzeń losowych, był o wiele szerszy niż krąg podmiotów, które faktycznie dotknie ryzyko (*Ubezpieczenia...* 2002: 35).

Podmiot gospodarczy, który wykorzysta metodę zabezpieczenia ryzyka, jaką jest ubezpieczenie, zdobywa poczucie finansowego bezpieczeństwa w prowadzonej działalności, a także nie musi odkładać środków na wypadek zaistnienia ryzyka. Ponadto mikroprzedsiębiorstwa, dzięki skorzystaniu z usług zakładów ubezpieczeń, mają możliwość budowania świadomości ryzyka gospodarczego. Przedsiębiorstwo uzyskuje pomoc ubezpieczyciela w zakresie identyfikacji ryzyka, a także możliwych sposobów jego minimalizowania (*Ubezpieczenia...* 2002: 163).

Istnieją trzy podstawowe funkcje, które spełniają ubezpieczenia (*Ubezpieczenia...* 2002: 48–50):

1. Funkcja ochronna – przedsiębiorstwo posiada poczucie bezpieczeństwa dzięki wykupionej polisie, a w razie zaistnienia szkody rekompensatę, zgodnie z zapisami umowy ubezpieczeniowej.
2. Funkcja prewencyjna – przedsiębiorca musi dbać o niedopuszczenie umyślnie lub w wyniku rażącego niedbalstwa do szkody, gdyż tym samym może pozbawić się uzyskania odszkodowania. Takie zapisy w umowie ubezpieczeniowej chronią zakłady ubezpieczeń, ale również budują świadomość ryzyka wśród przedsiębiorców.
3. Funkcja finansowa – zakłady ubezpieczeń uwalniają pewne środki finansowe podmiotów gospodarczych, zatrudniają wiele osób, płacą podatki, a także inwestują.

Wśród zalet ubezpieczeń jako metody zabezpieczania przedsiębiorstwa przed ryzykiem, wymienia się następujące (Atkins, Bates 2008: 15):

- pozwalają przedsiębiorcom z większą pewnością i spokojem umysłu planować dalszą działalność przedsiębiorstwa dzięki świadomości, że są oni chronieni przed wieloma rodzajami niespodziewanych strat finansowych,

- dają możliwość szybkiej rekompensaty poniesionych strat, jeśli ubezpieczone zdarzenie będzie miało miejsce,
- zmniejszają ryzyko dzięki radom zakładów ubezpieczeń dotyczących właściwego zarządzania ryzykiem,
- dostarczają kapitału do innych gałęzi przemysłu poprzez inwestowanie funduszy na rynku akcji,
- wzmacniają wiarygodność finansową przedsiębiorstwa w oczach kontrahentów, z którymi współpracują,
- stanowią stosunkowo niski koszt zabezpieczenia działalności przed ryzykiem.

Mnogość korzyści płynących z ubezpieczeń zachęca do ich stosowania. Większość mikroprzedsiębiorców nie zdaje sobie jednak z nich sprawy, a ich poznanie byłoby możliwe, gdyby przedsiębiorcy skorzystali z tej metody lub poświęcili czas na zgłębienie informacji w tym zakresie. Niestety na ogół brak im na to czasu, a co za tym – nie mają świadomości o potencjale, jaki ma omawiana metoda.

3. Opinia mikroprzedsiębiorstw o ubezpieczeniach

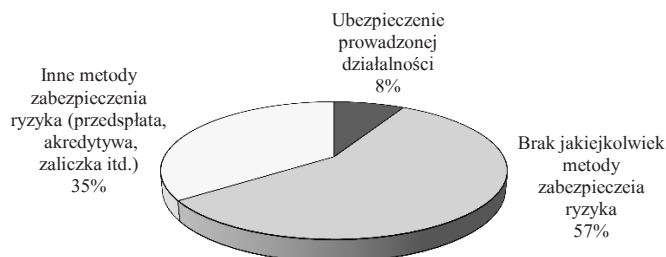
Ubezpieczenie jako metoda zarządzania ryzykiem jest ogólnie znana, lecz wśród mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność eksportową zaledwie 61% podmiotów zadeklarowało znajomość oferty ubezpieczeniowej skierowanej do nich jako podmiotów gospodarczych¹. Pozostałe podmioty przyznały, że nie znają oferty, ponieważ nie interesowali się nią lub nie mieli świadomości jej istnienia.

Pomimo znajomości oferty ubezpieczeniowej przez ponad połowę mikroprzedsiębiorców, tylko 8% przyznało, że z ubezpieczeń korzysta. Ponad połowa badanych przyznała, że prowadzona działalność nie wymaga od nich stosowania żadnej metody zarządzania ryzykiem, w tym również wykupywania polisy ubezpieczeniowej. Zaś pozostałe osoby wskazały inne metody zabezpieczania działalności, w tym najczęściej: przedpłatę, akredytywę, zaliczkę, gwarancję bankową oraz zapisy w umowach handlowych. Rozkład odpowiedzi udzielonych przez mikroprzedsiębiorców biorących udział w badaniu zaprezentowano na rysunku 2.

Badanych mikroprzedsiębiorców, którzy ubezpieczają swoją działalność poproszono również o wskazanie głównych zalet ubezpieczenia jako metody zarządzania ryzykiem. Większość podmiotów, bo aż 51%, wskazało na cenę – jako stosunkowo niewielką w zamian za bezpieczeństwo, jakie uzyskuje przedsiębiorstwo. Drugą najczęściej wymienianą zaletą była możliwość zabezpieczenia się przed wybranymi rodzajami ryzyka, czyli tzw. „ubezpieczenie szyte na miarę”, które coraz częściej oferują zakłady ubezpieczeń. Tę odpowiedź wskazało 28% ankietowanych. Pojedyncze podmioty wskazywały na zwiększenie

¹ Badanie przeprowadzone metodą CAWI w listopadzie 2014 r. wśród grupy 100 losowo wybranych mikroprzedsiębiorców prowadzących działalność eksportową.

wiarygodności przedsiębiorstwa oraz łatwość prowadzenia działalności, którą uzyskują dzięki posiadaniu ubezpieczenia.

Rysunek 2. Metody zarządzania ryzykiem wymieniane przez mikroprzedsiębiorców prowadzących działalność eksportową

Źródło: opracowanie własne.

Zalety wymienione przez badane podmioty wskazują na posiadanie przez nie świadomości ubezpieczeniowej. Niestety, dotyczy to tylko niektórych z 8% badanych mikroprzedsiębiorców, co stanowi bardzo małą część badanej grupy. Pozostali przedsiębiorcy na ogół nie są świadomi zagrożeń – aż do momentu ich pojawienia się lub upadłości przedsiębiorstwa.

Uwagi końcowe

Jak wykazano na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych, mikroprzedsiębiorstwa prowadzące działalność eksportową w większości nie stosują ubezpieczeń jako metody zarządzania ryzykiem. Zdecydowana większość badanych podmiotów stosuje inne metody lub nie stosuje ich wcale, uznając, że nie ma takiej potrzeby. Wiąże się to niezaprzeczalnie ze świadomością ubezpieczeniową mikroprzedsiębiorców, która niestety nie jest na wysokim poziomie.

Pomimo szerokiego wachlarza różnych rodzajów ryzyka, na jakie narażone są mikroprzedsiębiorstwa w codziennej działalności, większość z nich nadal stosuje jako metodę zarządzania ryzykiem jego unikanie lub redukcję. Na ogół dzieje się to poza świadomością samych przedsiębiorców, którzy po prostu zarządzania ryzykiem nie wprowadzają w swojej działalności. Przyczyn takiego stanu upatrywać można w niskiej świadomości zagrożeń, ale także w braku środków finansowych na skorzystanie z doradców lub w braku czasu na zgłębianie potrzebnej wiedzy.

Przydatne okazałyby się seminaria, konferencje i spotkania skierowane do grupy mikroprzedsiębiorców, mające na celu podwyższenie ich poziomu wiedzy i świadomości zagrożeń, jak i zalet ubezpieczeń jako metody zarządzania ryzykiem. W interesie samych zakładów ubezpieczeń jest organizowanie takich wydarzeń, nagłaśnianie ich i wychodzenie do

potencjalnych klientów, co z całą pewnością wspomogłoby budowanie świadomości ubezpieczeniowej mikroprzedsiębiorców.

Literatura

- Atkins I., Bates I. (2008), *Insurance. Global Professional Publication*, London.
- Bednarczyk T.H. (2000), *Instrumenty wspierania eksportu. Kredyty i ubezpieczenia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Dudziński J., Knap R. (1999), *Handel zagraniczny*, Wydawnictwo Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu w Szczecinie, Szczecin.
- Kaczmarek T.T., Zarzycki M. (2005), *Poradnik eksportera*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz–Warszawa.
- Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2011–2012 (2013), PARP, Warszawa.
- Raport o sytuacji mikro i małych firm w roku 2013 (2014), Bank Pekao, Warszawa.
- Tarczyński W., Mojsiewicz M. (2001), *Zarządzanie ryzykiem. Podstawowe zagadnienia*, PWE, Warszawa.
- Thoyts R. (2010), *Insurance. Theory and Practice*, Routledge, New York.
- Ubezpieczenia. Rynek i ryzyko* (2002), red. W. Ronka-Chmielowiec, PWE, Warszawa.

INSURANCE AS A METHOD OF RISK MANAGEMENT IN THE OPINION OF EXPORTING MICROENTERPRISES

Abstract: *Purpose* – Presentation of the opinion of microenterprises engaged in export activity about insurance as a way of risk management.

Design/methodology/approach – Analysis of the literature and secondary data (data of Main Statistical Office, State Business Development Agency and Pekao Bank), and empirical study, with use of CAWI method, carried out through exporting microenterprises.

Findings – Information about the use of insurance in risk management, by exporting microenterprises, and about benefits of this method of risk management.

Originality/value – The article presents insurance as a form of security from risk, for microenterprises, from the point of view of exporting entities. Research allow to answer on the question, what percent of exporting microenterprises are using this method of risk management, and also why, in opinion of exporting microenterprises, this is effective and good method?

Keywords: risk, insurance, microenterprises

Cytowanie

- Soroka-Potrzebna H. (2015), *Ubezpieczenie jako metoda zarządzania ryzykiem w opinii eksportujących mikroprzedsiębiorstw*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 854, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 73, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 433–440; www.wneiz.pl/firfu.